

ЮРИДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ МІЖНАРОДНОЇ ПРАВОСУБ'ЄКТНОСТІ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ КОРПОРАЦІЙ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 45(2), с. 30–32

Сучасна тенденція розвитку світової економіки вказує на стрімке зростання впливу транснаціональних корпорацій на політичні та правові системи багатьох країн. Існуюча правосуб'єктність транснаціональних корпорацій відповідно до міжнародного приватного права не зовсім відповідає реаліям сьогодення, тому виникає нагальна потреба у розгляді правосуб'єктності транснаціональних корпорацій в аспекті міжнародного публічного права.

Останнім часом як в Україні, так і в усьому світі спостерігається тенденція до посилення ролі міжнародного регулювання діяльності транснаціональних корпорацій (далі ТНК). Водночас слід визнати, що існуюча правосуб'єктність ТНК відповідно до міжнародного приватного права не зовсім відповідає реаліям сьогодення, та є нагальна потреба у розгляді правосуб'єктності ТНК в аспекті міжнародного публічного права.

Найбільшим наріжним каменем щодо проблеми визнання міжнародної правосуб'єктності ТНК є величезне різноманіття діаметрально протилежних думок стосовно проблеми, власне, як правосуб'єктності взагалі, так і міжнародної правосуб'єктності зокрема, які необхідно дослідити, узагальнити і на підставі цього зробити відповідні висновки.

Аналізуючи останні дослідження і публікації, зрозуміло, що незважаючи на значну актуальність теми у працях як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, їй не було приділено належної уваги, і лише деякі автори у своїх працях зачіпали певні аспекти міжнародної правосуб'єктності ТНК. Такими авторами є: Л. П. Ануфрієва, Б. М. Ашавський, А. Г. Богатирьов, М. М. Богуславський, Ф. Джессеп, Н. К. Динь, А. І. Дмитрієв, П. Жюйар, М. Ейкхерст, Л. А. Лунц,

Л. А. Лялікова, О. О. Мережко, В. П. Мозолін, В. І. Муравйов, В. Ф. Опришко, Б. І. Осмінін, А. Фердросс, К. Шміттгофф, В. М. Шумілов та ін.

Тому необхідно аргументувати наявність міжнародної правосуб'єктності у транснаціональних корпораціях.

Стосовно проблеми визнання ТНК суб'єктами міжнародного права, то слід відзначити, що вона має не тільки доктринальне, а й практичне значення, особливо у зв'язку зі спробою прийняття в рамках ООН Кодексу поведінки транснаціональних корпорацій. Відомо, що голова міждержавної робочої групи Комісії ООН з транснаціональних корпорацій С. Ніколассон пропонував відпрацювати такий кодекс поведінки, який включав би положення, що безпосередньо застосовувалися б транснаціональними корпораціями, що, на його думку, може “стати основою міжнародного права нового типу, суб'єктами якого є міжнародно-працюючі підприємства” [3].

Однак радянськими юристами – міжнародниками ця концепція, так як і пропозиції про визнання обмеженої правосуб'єктності транснаціональних корпорацій, ніколи не підтримувалася. На їхню думку, з правової точки зору транснаціональні корпорації не

є суб'єктами міжнародного права, оскільки знаходяться під юрисдикцією держави, і тому вони не мають комплексу прав та обов'язків, які дають змогу характеризувати те чи інше утворення як суб'єкта міжнародного права.

Водночас західна міжнародно-правова доктрина, позбавляючись від подібної консервативності в поглядах, дійшла висновку про розширення кола суб'єктів міжнародного права. Виступаючи з курсом лекцій у Гаазькій Академії міжнародного права в 1982 р., Ю. А. Барберіс відійшов від позиції, в якій розглядалась роль держави як найважливішого суб'єкта міжнародного права. Спочатку він спробував це зробити, розглядаючи теорію про принципову однаковість суб'єктів міжнародного права, прихильники якого стверджували, що всі члени міжнародного співтовариства належать тільки до однієї категорії. З точки зору того часу, коли держави визнавалися єдиним суб'єктом міжнародного права, Ю. А. Барберіс відзначає, що ця теорія нині спотворює реальність. Стосовно кожного недержавного утворення, що виникає на сьогодні, то прихильники цієї теорії або відмовлялися йому в міжнародній правосуб'єктності, або розглядали його як державу. При цьому, підкреслюючи консервативність радянської міжнародно-правової науки в цьому питанні, Ю. А. Барберіс стверджує, що радянські юристи останніми відмовилися від концепції невизнання міжнародної правосуб'єктності міжнародних організацій.

Як уже зазначалося, багато авторів, здебільшого з країн "третього світу", негативно відносяться до будь-якої спроби міжнародно-правової регламентації діяльності транснаціональних корпорацій. Вони вважають, що той чи інший статус може легалізувати таке, на їхню думку, гідне співчуття явища, як транснаціональні корпорації, і призвести до піднесення їх до рівня держав. Позиція таких авторів ґрунтується на помилковому твердженні, в якому змішуються поняття правосуб'єктності та суверенітету.

Ніщо не перешкоджає визнавати міжнародну правосуб'єктність ТНК, не перетво-

рюючи їх при цьому в суверенних суб'єктів міжнародного права. Достатньо того, що правосуб'єктність транснаціональних корпорацій є похідною, оскільки вона визнається та контролюється державами або міжнародними організаціями.

На думку Н. К. Діня, визнання або надання міжнародної правосуб'єктності транснаціональним корпораціям відбувається, як правило, в результаті укладення тією чи іншою державою інтернаціоналізованого договору з транснаціональною корпорацією, причому такий договір відповідає принципам або процедурним нормам міжнародного права [2]. З огляду на ці обставини, стає зрозуміло, що міжнародна правосуб'єктність транснаціональних корпорацій є похідною від волі тієї чи іншої держави, що вона обмежена правами та обов'язками відповідно до умов договору, що вона є функціональною, оскільки зрозуміло, що необхідно транснаціональній корпорації для виконання своїх обов'язків щодо забезпечення і дотримання її прав, і, зрештою, вона є відносною, оскільки має силу тільки стосовно тих держав, які її визнають. Отже, йдеться про статус похідного суб'єкта міжнародного права.

Цю позицію відтворено і у вітчизняній доктрині міжнародного права. Так, український юрист-міжнародник М. О. Баймуратов зазначав, що суб'єкти міжнародного права можуть мати загальну, галузеву і спеціальну правосуб'єктність, при цьому загальна та галузева правосуб'єктність іманентна загальноновизнаним суб'єктам міжнародного права [1].

На його думку, загальна правосуб'єктність – це можливість певних осіб *ipso facto* виступати в якості суб'єкта міжнародного права. Такою правосуб'єктністю наділені тільки суверенні держави та нації, що борються за національне визволення.

Галузева правосуб'єктність – це можливість суб'єкта міжнародного права виступати в якості учасника в певній сфері міжнародних відносин. До таких суб'єктів М. О. Баймуратов відносить міжнародні міжурядові організації.

Спеціальна правосуб'єктність – це можливість певних осіб бути учасниками лише певного кола відносин у рамках окремої галузі міжнародного права. Таку правосуб'єктність, на думку М. О. Баймуратова, мають, наприклад, фізичні особи та міжнародні неурядові організації [1].

Очевидно, що в рамки спеціальної правосуб'єктності органічно вписуються і транснаціональні корпорації, оскільки вони виступають учасниками певного кола відносин, а саме, міжнародних економічних відносин, в рамках однієї галузі права – міжнародного економічного права.

Отже, з огляду на зазначене, можна стверджувати про наявність певної міжнародної правосуб'єктності у транснаціональних корпораціях, але із зауваженням, що

вони є спеціальними, неправоутворюючими суб'єктами міжнародного права з обмеженим обсягом правоздатності. Уявляється, що міжнародний нормотворчий процес все ширше охоплюватиме діяльність таких компаній та міжнародних інвестицій загалом.

Література

1. Баймуратов М. А. Международное публичное право / М. А. Баймуратов. – Х.: Одиссей, 2003. – 752 с.
2. Динь Н. К. Международное публичное право: в 2 т. / Н. К. Динь, П. Дайе, А. Пелле. – К.: Фарт, 2000. – Т. 1. – 410 с.
3. Осминин Б. И. Транснациональные корпорации и международное право: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 / Б. И. Осминин. – М., 1983. – 210 с.

Результати юридичних досліджень дають можливість стверджувати, що сучасні транснаціональні корпорації мають спеціальну міжнародну правосуб'єктність і їх можна визнати суб'єктами міжнародного права з обмеженим обсягом правоздатності. У майбутньому міжнародний нормотворчий процес все ширше охоплюватиме діяльність таких компаній та міжнародних інвестицій.

Результаты юридических исследований позволяют утверждать, что современные транснациональные корпорации имеют специальную международную правосубъектность и их можно признать субъектами международного права с ограниченным объемом правоспособности. В будущем международный законодательный процесс будет все шире охватывать деятельность таких компаний и международных инвестиций.

Legal researches suggest that contemporary transnational corporations have a special international legal personality and can be recognized as a subject of international law with limited capacity. In the future, the international legislative process will increasingly cover the activities of such companies and international investment.

Надійшла 20 лютого 2015 р.